

ALEKSANDER MAKIEJEW
D o n i e c k

Wybrane aspekty analogiczno-asocjatywnego podejścia do nauczania języka polskiego na uczelni technicznej

Nauczanie języka polskiego na Donieckim Narodowym Uniwersytecie Technicznym, czyli na ewidentnie niefilologicznej uczelni, wymaga poszukiwania nowego, niestandardowego podejścia. Opracowana na DonNTU metodyka opiera się na podobieństwie języka polskiego, zaliczającego się do grupy języków zachodniosłowiańskich, do języka rosyjskiego i ukraińskiego, które należą do grupy wschodniosłowiańskiej. Podobieństwo systemów morfologicznych i składniowych pozwala zróżnicować wysiłki studentów, skupiając ich uwagę na poziomach języka, w których obserwuje się mniejsze podobieństwo do języka ojczystego, a dla łatwiejszych poziomów zastosować asocjatywne podejście analogicznego poznawania.

Według opinii autora, język ukraiński znajduje się na pograniczu wschodniej i zachodniej grupy języków słowiańskich i wykazuje więcej niż język rosyjski podobieństw do języka polskiego w sensie semantycznym i leksykalnym. Wykorzystanie podobieństw i różnic spokrewnionych języków sprzyja uzyskaniu zaskakujących wyników podczas nauki. Mimo ogromu fonetycznych i fonologicznych problemów niespodziewanie łatwo pokonywane są na przykład trudności akcentowe. Reguła akcentowania przedostatniej sylaby w języku polskim jest natychmiast przyswajana przez studentów ukraińskich, a pojawiające się w dalszym toku nauki błędy, są wyłącznie wynikiem nieuwagi studentów. W sferze gramatyki również możliwe są pewne odstępstwa od przyjętych w klasycznej gramatyce reguł. Na przykład, ten sam akcentowany zaokrąglony dźwięk [u] w języku polskim jest oznaczany dwoma znakami graficznymi: *ó* albo *u* (na przykład: *glód* albo *drugí*).

Reguła ortografii polskiej w tym przypadku zaleca sprawdzanie pisowni poprzez odmianę słowa (*głód* — *głodny*). Gdy przy odmianie słowa wyraźnie słyszymy [o], należy pisać *ó*. Przystawianie tej reguły, szczególnie na pierwszym etapie nauczania, kiedy zasób leksykalny jest jeszcze bardzo ograniczony, a wiedza gramatyczna podstawowa, jest mało efektywne. Podejście analogiczno-asocjatywne proponuje porównanie słów *głód*, *chłód*, *ból* z rosyjskimi odpowiednikami *голод*, *холод*, *боль*, co automatycznie nasuwa wniosek, że w wypadku, kiedy po rosyjsku wyraźnie słyszymy [o], po polsku mamy pisać *ó*. Asocjacja tu jest dosyć prosta i łatwo zapamiętywana. Jednym z nielicznych wyjątków od tej reguły jest słowo *rum*, które jednak, co należy podkreślić, jest pochodzenia obcego (z języków romańskich).

Odmienne od rosyjskiej i ukraińskiej cechy fonetyki polskiej: nosowe dźwięki zapisywane jako *a* oraz *ę*, wiele spółgłosek szczelinowych i zwarto-szczelinowych, np.: *sż, cż, dż, dź, dż* (podany jest ich zapis ortograficzny — red.) wymagają skupienia uwagi właśnie na trudnościach fonetycznych. Jednak i w tym przypadku metody asocjatywne pozwalają utworzyć łatwe do zapamiętania analogie: *ida* — *удыт*; *śpiewają* — *ноют*.

Wracając do tezy o umiejscowieniu języka ukraińskiego na pograniczu dwu grup językowych, podkreślimy, że przytaczane poniżej wskaźniki kryteriów analogiczno-asocjatywnych (KAA) dla Ukrainy, gdzie ludność jest przeważnie dwujęzyczna, są wyższe niż przykładowo dla Rosji.

Łancuch *hańba* — *ганьба* (ukr.) — *нозор* (rus.) — *pożór* jest absolutnie jasny dla Ukrainca i niezrozumiały dla Rosjanina. Z kolei rosyjskie *нозор* i polskie *pożór* mają odmienne znaczenia, co może doprowadzić do nieporozumienia.

W procesie nauki studenci na polecenie wykładowców wykonują lingwalno-statystyczną analizę tekstów przesłuchiwanych piosenek, rozdzielając wyrazy na kilka grup.

W tabeli nr 1 podajemy wybrane dane przykładowej analizy dwóch tekstów.

Tabela 1.

Tytuł piosenki	Liczba znaczących wyrazów (LW)	Liczba wyrazów podobnych do rosyjskich (PR)	Liczba wyrazów podobnych do ukraińskich (PU)	Wyrazy poznawane według analogii (PA)	Wyrazy niemające analogicznych odniesień (NA)
<i>Niech żyje bal</i>	172	43	65	16	48
<i>Kolorowe jarmarki</i>	76	19	15	16	26

Oprócz ogólnego podsumowania liczby wyrazów znaczących i ich form, wyznaczamy liczbę wyrazów analogicznych z ukraińskimi (PU) albo rosyjskimi (PR) wyrazami. W przypadku podobieństwa zarówno do wyrazu ro-

syjskiego, jak i do ukraińskiego, słowo odnosimy dowolnie do jednej z tych grup. To nie ma szczególnego znaczenia, ponieważ później operujemy sumą wyrazów w tych grupach. Do wyrazów poznawanych przez analogię zaliczamy także te, które nie wykazują ścisłego podobieństwa ani do rosyjskich, ani do ukraińskich (*jesień* — *осень-осінь*), jednak są łatwe do rozpoznania (PA). Jeszcze jednym tego rodzaju przykładem jest wyraz *cieszyć się*, w którym znajdujemy analogię ze staro-cerkiewno-słowiańskim *тешися* — ‘raduję się’.

Do oddzielnej grupy zaliczamy wyrazy, które nie wykazują analogii: *war-kocz* — *коса, ністеты* — *к сожаленню* (ros.) / *на жаль* (ukr.) itd.

Sumę analogicznych wyrazów, podzieloną przez ich ogólną liczbę, można określić jako analogiczno-asocjatywny wskaźnik (AAW), czyli kryterium podobieństwa:

$$AAW = \frac{PR + PU}{LW}$$

Stosunek sumy analogów (analogicznych odniesień) i poznawanych przez analogię wyrazów stanowi wskaźnik poznawalności tekstu (WP):

$$WP = \frac{PR + PU + PA}{LW}$$

Na koniec, stosunek wyrazów, które nie mają analogów, należy podzielić przez liczbę wyrazów w tekście, co określi stopień trudności tekstu ST:

$$ST = \frac{NA}{LW}$$

W tabeli nr 2 podajemy wyniki obliczeń kryteriów każdego z tekstów:

Tabela 2.

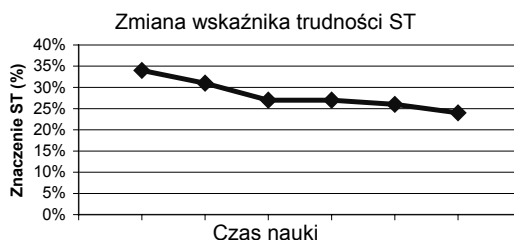
Tytuł piosenki	AAW	WP	ST
<i>Niech żyje bal</i>	63%	72%	28%
<i>Kolorowe jarmarki</i>	45%	66%	34%

Podane wskaźniki pozwalają na zróżnicowanie tekstów oraz wybranie dla studentów początkujących tekstów o wysokim wskaźniku AAW i WP, a następnie na stopniowe przejście do tekstów o wzrastającym wskaźniku trudności ST. Wyraźnie widoczna jest zależność wskaźnika trudności tekstu ST od czasu uczenia się, uwarunkowana przede wszystkim wzbogaceniem zasobu leksykalnego.

Wskaźnik poznawalności WP, w pewnym stopniu subiektywny — w zależności od poziomu inteligencji studenta, na pewnym etapie zawiera

w sobie wyrazy określone na początku nauki jako „niemające analogów”, czyli niepozwalające na rozpoznawanie bez pomocy słownika.

Poniższy diagram przedstawia dynamikę zmiany wskaźnika (stopnia) trudności ST według danych analizy tego samego tekstu, przeprowadzanej przez kilku studentów na początku nauki i po każdym miesiącu zajęć przez dwa semestry.

Nawet niewielka liczba tekstów do analizy statystycznej (około 20) pozwala na usystematyzowanie tekstów i ich zróżnicowanie według potrzeb procesu nauczania. W miarę gromadzenia materiału statystycznego możliwe jest stosowanie metod wiarygodności opracowanych danych, nakreślania histogramów zróżnicowania oraz wyprowadzenie równania regresji, co pozwala na bardziej dokładne oraz obiektywne zróżnicowanie tekstów do wykorzystania ze studentami na zajęciach z języka polskiego.

Takie nieco „inżynierskie” podejście do niektórych aspektów nauczania języka polskiego z odejściem od metod klasycznych wykazuje jednak pewną przewagę, zwłaszcza na uczelni technicznej, i może okazać się interesujące również dla filologów na początku nauki języka polskiego jako obcego.

Dr Aleksander Makiejew — doktor nauk technicznych, inżynier górnik, profesor Katedry Zarządzania Przedsiębiorstwem Wydziału Geotechnologii i Zarządzania Donieckiego Narodowego Uniwersytetu Technicznego. Odbił studia doktoranckie na Politechnice Śląskiej. Jest dziekanem Polskiego Wydziału Technicznego, gdzie studenci specjalności technicznych uczą się języka polskiego oraz uczestniczą w wykładach z przedmiotów specjalizacyjnych w języku polskim. Jest autorem ponad 100 prac naukowych, w tym współautorem polsko-ukraińskiej pracy *Ochrona powierzchni w zagłębiu donieckim i górnośląskim*. Posiada 25 patentów na wynalazki. Hobbystycznie zajmuje się tłumaczeniem polskiej poezji na język ukraiński i rosyjski.